

TEVRIYE

Tevriye sanatını besleyen öğeler arasında kelime ve deyimlerin asıl anlam, yan anlam ve mecaz anlamları önemli yer tutar. Böylece cümle içinde asıl anlamıyla kullanılan bir kelimenin yan anlamı ve mecazi mânası tenasüple çağırışınlarak tevriye yapılabilir. Benzer şekilde mecazi mânâ ile kullanılan bir kelimenin yan ve asıl anlamı kastedilerek de yapılabilir. Bunun yanında tevriyeli kelimenin uzak ve yakın anlamlarının her ikisi hakiki veya her ikisi mecazi olarak kullanılabilir. Mecazi anlam, yan ve asıl anlama dayalı tevriyeler cinsaya dayalı tevriyeler kadar etkili değildir. Ancak kelimenin temel anlamıyla mecazi anlamı arasındaki ilgi zayıfladığında mecazlı tevriyeler de cinsaslı tevriyeler kadar bedîî olur. Ziyâ Paşa'nın, "Pek rengine aldanma felek eski felektir / Zîrâ feleğin meşreb-i nâ-sâzı dönektir" beytindeki dönek kelimesinde mecaz anlamıyla asıl anlam birlikte kastedilmiştir. Öte yandan deyimler tevriye sanatının önemli kaynaklarından. Mecazi anlamıyla kullanılan bir deyim gerçek anlamının ifadeye uygun düşmesi tevriye için bir yoldur. Yunus Emre'nin, "Ben toprak oldum yoluna sen aşurı gözetirsin / Şu karşıma göğüs geren taş bağırlı dağlar mısın" beytinde teşbih yoluyla oluşturulan taş bağırlı (acımasız / dağların içinin taş oluşu) deyimi tevriyeli kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muallim Nâci, *Edebiyat Terimleri: İstlâhât-ı Edebiyye* (haz. M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2004, s. 114-115; Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmaniyye*, İstanbul 1299, s. 168-169; Recâizâde Mahmud Ekrem, *Ta'lim-i Edebiyyât*, İstanbul 1299, s. 273-278; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri-Belâgat*, İstanbul 1989, s. 192-197; Tâhirülmevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1994, s. 159-160; M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul 2000, s. 177-181; Menderes Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*, İstanbul 2007, s. 104-128; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2007, s. 454; İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, İstanbul 2008, s. 184-187; Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebi Sanatlar*, Edirne, ts. (Yort Savul Yayınları), s. 104-109.

MELİHA Y. SARIKAYA

TEVŞİH

(التوشیح)

Söz içinde ikil kipinin arkasından onu açıklayan bir kısım getirmek anlamında meânî, şiirde aynı vezindeki öge ve sözlere yer vermek mânâsında bedîî terimi

(bk. İTNÂB; TATRİZ).

TEVŞİH

(bk. MÜVEŞŞAH; TESRİ).

TEVŞİH

(توشیح)

Türk dinî mûsikisinde bir form.

Sözlükte "süslemek, düzenlemek" anlamındaki **tevşih**, Türk dinî mûsikisinde mevlid ve mi'râciyye gibi büyük formda ve uzun eserlerin bölümleri arasında okunmak üzere bestelenmiş, güfteleri Hz. Peygamber'i konu alan ilâhilere verilen addır. Bölümleri süsleyerek renklendirdiği için bu adla anılmış olmalıdır. Tevşihler bazı eski kayıtlarda "tevşih ilâhi, mevlid tevşihî" gibi ifadelerle anılmaktadır. Güfte bakımından na'tlarla aynı nitelikleri taşıyan tevşihler, çoğunlukla serbest şekilde (irticâî) icra edilen na'tlardan besteli olmaları ve koro halinde okunmaları gibi özellikleriyle ayrılır. Sözlere daha çok Türkçe'dir, ancak Arapça ve Farsça yazılmış tevşihler de vardır. Güfteleri genellikle iki, üç, beş, altı mısradan ibaret bir kıta olan tevşihler ekseriyetle devr-i kebir, çenber, evsât, zencir gibi büyük usullerle ölçülmüştür.

Tevşih okuyanlara "tevşih-han" denir. Tevşih okuyuşunda dikkat edilmesi gereken hususlar şöylece özetlenebilir: 1. Mevlid bahirleri belli makam ve konular etrafında okunduğundan tevşihin de okunacak bahrin makamına ve konusuna uygun biçimde seçilmesi gerekir. Meselâ velâdet bahrine rast makamıyla girileceğine göre bu bahirden önce okunacak tevşih de rast veya rastın tertiplerinden; mi'rac bahri seğâh, hüzzam veya irak makamlarından okunacağına göre tevşihin de bu makamlarla olması gerekir. Ayrıca tevşihin ve bahrin konusu arasındaki uyuma dikkat edilmelidir. 2. Tevşih okurken dik akorttan mümkün olduğunca kaçınmalı, herkesin uyabileceği orta bir akort tercih edilmelidir. Böylece tevşihhanla mevlidhan arasında ortaya çıkabilecek akort problemine sebebiyet verilmemiş olur. 3. Tevşih okuyanlar arasında ses birliğine bilhassa önem verilmelidir. Böylece usul darblarına beraberce uyularak güfteye meydana gelebilecek anlam bozukluklarına sebep olan hece bölünmelerinin önüne geçilmiş olur.

Tevşih formu bestekârlar arasında büyük rağbet görmüş, ilâhiden sonra en çok beste yapılan dinî mûsiki formu olmuştur. Ancak günümüze ulaşan tevşih re-

pertuarında pek çok eserin kaybolduğu anlaşılmaktadır. Cumhuriyet'ten sonra gerçekleştirilen iki ayrı nota neşriyatıyla bu tevşihlerden bir kısmı yayımlanmıştır. Bunlardan ilki Rauf Yektâ, Zekâizâde Ahmet İrsoy ve Ali Rifat Çağatay'dan meydana gelen tasnif ve tesbit komisyonu tarafından belirlenen yirmi sekiz eserdir (İstanbul 1931). Diğeri Yusuf Ömürlü'nün yayımladığı 193 adet tevşihdir (İstanbul 2007). Tevşih repertuarı içerisinde en çok bestelenen güfte Dede Ömer Rüşenî'nin, "Çün doğup tuttu cihan yüzünü hüsnün güneşi / Kim ola sevmeye bu vechile sen mâhveşi" beytiyle başlayan uzun manzumesidir. Başta Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi olmak üzere pek çok mûsikişinas tarafından bestelenen eserin yirmi beş ayrı bestesi tesbit edilmiştir. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin yazdığı ve yine kendisinin bestelediği söylenen, "Kudûmün rahmeti zevk u safâdir yâ Resûlellah" mısrayla başlayan çârgâh, Zekâi Dede'nin, "Bir muazzam pâdişahsın ki kulundur cümle şâh" mısrayla başlayan şevkutarab, Hacı Fâik Bey'in, "Merhabâ ey fahr-i âlem merhabâ" mısrayla başlayan hüzzam tevşihleri günümüzde sıkça okunan eserler arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Türk Musikisi Klasiklerinden İlahiler: Mevlid Tevşihleri (İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı), İstanbul 1931, I, 1-48; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul, ts., III, 76-77; *TSM Sözlü Eserler*, s. 102; Yusuf Ömürlü, *Rahmet Peygamberine İlahiler*, İstanbul 2007, tür.yer.; Halil Can, "Dinî Türk Musikisi Lügati", *MM*, sy. 226 (1967), s. 19; a.m.f., "Dinî Musiki", a.e., sy. 293 (1974), s. 19-20.

NURİ ÖZCAN

TEVŞİHU'd-DİBÂC

(توشیح الديباج)

Burhâneddin İbn Ferhûn'un Mâlikî âlimlerine dair eserine Bedreddin el-Karâfi (ö. 1008/1600) tarafından yazılan zeyil (bk. ed-DİBÂCÜ'l-MÜZHEB).

TEVVÂB

(التواب)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "geri dönmek, rücu etmek" anlamındaki **tevb** (**tevbe**, **metâb**) kökünden türeyen **tevvâb** "dönüş yapan, bu eylemi nicelik ve nitelik açısından çokça gerçekleştiren" mânâsına gelir. Terim olarak tev-